https://www.evrensel.net/haber/451085/dr-ayhan-isik-roboski-cezasizlik-cemberi-icinde-gorunmez-kilindi

25 Aralık 2021 05:28

Dr.Ayhan Işık: Roboski, cezasızlık çemberi içinde görünmez kılındı

Devlet nezdinde Kürdün ölümünün normalleştirilmesi, Roboski gibi bir katliamın gerçekleşmesine ve faillerin cezasız bırakılmasına sebebiyet verebiliyor.

Cumartesi Söyleşisi

Serpil İLGÜN
İstanbul

28 Aralık 2011 gecesinde Şırnak Uludere'de sonraları isminin geçmesinin dahi kalbi ve aklı oyduğu bir katliam yaşandı. 150 TL kazanmak için yıllardır yaptıkları gibi, o gece de Irak sınırına "kaçağa" giden 34 insan "hata, göze alınabilir zayiat" olarak addedilerek TSK savaş uçaklarından atılan bombalarla öldürüldüler. "Ölenlerin çoğu çocuktu" demek soluk kesici, "Parça parça edildiler" diye anlatmak delirtici…

Evet, "Unutursak kalbimiz kurusun" diyeli 10 yıl oldu. Roboskî, hafızalardaki ağırlığını korumaya devam ediyor ama bu, katliam dolayısıyla bir tek devlet görevlisinin ceza almadığı gerçeğini değiştirmiyor.

Önce katliamın Ankara dehlizlerinde kaybolmayacağı sözünü veren Dönemin Başbakanı Tayyip Erdoğan daha sonra katliamın üstünün örtüleceği ve cezasız bırakılacağını şu sözlerle ilan ediyordu: "Bizim Silahlı Kuvvetlerimiz bu görevi samimi bir şekilde yapmıştır. Hata da olabilir… Allah aşkına tazminatsa tazminat... İlla terör örgütünün istediğini mi söyleyeceğiz. Kusura bakmasınlar."

Peki "Herkesin gözü önünde gerçekleşen" bir katliam olarak Roboskî'de de karşımıza çıkan devlet şiddeti nasıl oluşturulur? Roboskî gibi katliamlar nasıl bu kadar kolay gerçekleştirilebiliyor? Adaletsizlik ve cezasızlık nasıl bir işlev görüyor? Toplum rızası nasıl alınıyor?

Université Libre de Bruxelles'de doktora sonrası araştırmacı ve Erasmus Rotterdam Üniversitesinde misafir araştırmacı olan, siyasi tarih, paramilitarizm, siyasal şiddet ve Kürt çalışmaları alanlarına odaklanan Dr. Ayhan Işık yanıtladı.

Roboskî'yi de doğuran devlet şiddeti nedir?

Reklam

Devlet şiddeti, devletin gerçekleştirdiği, fail olduğu ya da devletle ilişkili kimi grupların, bireylerin devlet adına gerçekleştirdikleri şiddet eylemleri için kullanılan bir ifade. Kimi tanımlara göre ifade özgürlüğünü engellemekten işkenceye, zorla kaybetmelerden pogromlara, soykırımlara kadar çok geniş bir çerçevede tanımlanıyor. Genel itibarıyla fiziksel şiddet için kullanılıyor ama hem ifade özgürlüğü hem de devlet terörü kavramlarını da içeriyor.

Devlet şiddeti hangi ayaklar üzerinden oluşturulur, süreklileşmesini ne sağlar?

Devlet şiddetini yaratan birkaç sac ayağı var: Devletin güvenliği adına yapılıyor iddiası; hukuki anlamda kimi boşlukların olması; devletin kendi içindeki kimi grupları bu boşluklardan yararlanarak kullanıyor olması, cezasızlık ve son olarak şiddetin devletle bağının inkarı. Bu temel sac ayakları üzerinde şekillenen mekanizma, devlet şiddetinin süreklileşmesini sağlıyor. Devlet şiddeti ile ilgili failler cezalandırılmıyorsa, bu daha sonra ortaya çıkacak potansiyel faillere cesaret de veriyor. Temelde devlet şiddeti, "devletin bekası" ile ilgili pek sorgulanmayan bir alan. Bu nedenle yasalar, anayasalar değişse de süreklilik bir biçimde devam ediyor.

Daha çok hangi grupları hedef alıyor?

Türkiye örneğinde biliyoruz ki devlet dediğimiz yapı, tekçi gibi görünen ama hep farklı kliklerin içinde barındığı, ancak Türklük tanımı dışında kalan gruplar söz konusu olduğunda o farklı kliklerin ortak tavır aldığı bir mekanizma aslında. Cumhuriyet, Türklük ve Sünni-İslam üzerine inşa olmuş çok temel ikili bir koda sahip. Bunların dışında kalan herkes devlet için tehdit. Rejimler, hükümetler değişse bu tehdit algısı değişmiyor. Kim bunlar? Etnik ve dini azınlıklar, Kürtler, Aleviler, Hristiyanlar, Yahudiler. Yine sınıfsal mücadele içinde olan sol, sosyalist hareketler. Dolayısıyla kurucu otoritenin cumhuriyetin başında hatta öncesinde tanımladığı Türklük çerçevesiyle "uyumlu" olmayan gruplar devlet şiddetinin hedefi oluyor.

Devlet şiddetinin yoğunlaştığı kimi dönemler var; iç savaşlarda, devlet otoritesine karşı başkaldırı ve isyan dönemlerinde, devlet içindeki farklı klikler arasındaki çatışma dönemlerinde ve devletin uzun vadeli stratejisine göre engel oluşturabilecek siyasi, dini, sosyal, sınıfsal grupların korkutulması, elimine edilmesi sırasında uygulanıyor.

Devlet şiddetinin meşrulaştırılmasını da sağlayan argümanlar neler?

Devletin bu konuda oldukça belirgin ama kısa bir listesi, bir repertuvarı var. Kaçakçı, eşkıya, gavur, hain, terörist vb. Bu kavramlarla, hedeflenen grup ya da gruplar kriminalize ediyor, düşmanlaştırılıyor, dolayısıyla şiddet kullanımı meşrulaştırılıyor. Bunun toplumsal anlamda çok ciddi bir destekleyici kitlesi de var. Devletin siyasetini sorgulayan özgür basın yeterince güçlü değil, kitlesi az ve kendisi de devlet şiddetinin hedefinde. Dolayısıyla devlet şiddetinin meşrulaşmasını sağlayan birkaç temel noktadan bahsedilebilir; "devletin bekasına" yönelik tehdit algısı, devlet siyasetini sorgulamadan benimseyen geniş toplumsal yapı ve basın, eğitim vb. alanlar üzerinden yürütülen tehdit ve yalan üretiminin süreklileştirilmesi. Dolayısıyla devlet elitleri hukuktan, yasalardan destek alsalar da ağırlıklı olarak bu üçlü mekanizma aracılığıyla şiddeti meşrulaştırıyor. Teröre, kaçakçıya, haine karşı bir savaş verdiğini iddia ederek.

Reklam

Roboskî'de 34 insanın üzerine bomba yağdırılması için "Terörist olduklarından şüphe duyulması" yetmişti. Şüphe, müphem, belirsiz bir sıfat. Böyle olduğu halde grubun bombalanması kararının verilmesi ne anlatıyor?

Oradaki şüphe ile oluşturulan tehdit ve sonrasında gerçekleşen katliam, Kürt'ün ölümünün doğallaştırılmasından geliyor. Roboskî'de 34 insanın öldürülmesi "Teröristler geliyordu, o şüpheyle bombaladık" olarak açıklanmıştı, devletin en fazla övündüğü kurumlarından biri istihbarat kurumu. Böylesi bir durumda istihbarattan bilgi alınmıyor ya da bilgi alınmasına rağmen bu eylem gerçekleşiyorsa, şöyle bir durum var burada; Kürt'ün ölümünün normalleşmesi! Burada kaçakçı olarak adlandırılan ticaret yapan gençlerin ya da militanların olmasının bir önemi yok. Bunu bir asırlık devlet siyaseti gösteriyor. Devlet nezdinde Kürt'ün ölümünün normalleştirilmesi, Roboskî gibi bir katliamın gerçekleşmesi ve yine çok rahat bir şekilde faillerin cezasız bırakılmasına sebebiyet verebiliyor.

Şüphe açıklaması, "Sınırdan tehdit algıladık" izahı, Roboskî Katliamı'nın meşrulaştırılmasında da işlev görebildi. Devlet şiddetinin uygulanmasında imal edilen tehdit algısı, Roboskî özelinde nasıl işledi?

Şüphe dediğimiz şey hukukta kanıtlanması gereken durumdur, bir kanıt değildir ve şüpheden dolayı bir ceza verilmez. Roboskî'de kesin bir bulgu yok ama "Kalabalık bir grup var, bunlar gerilla olabilir biz saldıralım!" Böyle bir mantıkla hareket ediliyor.

Tehdit algısı çok önemli bir konu. Devlet kurumları bu gerekçeyle yasa dışı silahlı gruplar kurup kullanıyor. Az önce Kürt'ün ölümünün normalleşmesi derken bunu ifade etmeye çalıştım. Sadece herhangi bir siyasal ayaklanma değil, bir toplumun varlığı, 1915'te nasıl Ermeni toplumunun varlığı İttihatçılar için tehditse ve ortadan kaldırılması gereken bir kategoriyse, cumhuriyetin başından itibaren Kürt'ün varlığı da öyle. Belki 1915 gibi bir siyaset izlenmedi, zamana yayılan bir katliam ve asimilasyon süreciyle devlet elitleri Kürt nüfusun Türkleştirilebileceğini düşündüler. Devlet hem Türkleştirmek istediklerine hem de buna direnenlere karşı şiddet uyguladı. Devlet hafızası, devlet aklı böylesi bir tarihsel arka planla çalışıyor. Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana gelen süreci baz alırsak Kürtlere karşı işlenen suçlar söz konusu olduğunda kimse cezalandırılmıyor. Devlet içindeki idari ve askeri bürokrasinin hepsinde bu algı yerleşmiştir. Mahkemede, "Devletin bekası, devlet çıkarı, devletin güvenliği derim, kendimi kurtarırım" anlayışı hakim! Devletin askeri ve idari bürokrasisinde böyle bir hafıza oluşmuş. Roboskî Katliamı da neticede sorgulanmayan bir şüpheyle bir emir komuta zinciri sonucu gerçekleşiyor.

BİRBİRLERİYLE ÇATIŞMA HALİNDE OLSALAR DA ORTAK POZİSYON ANTİ KÜRT POZİSYONU

2011 yılı haziranında AKP'nin yüzde 49 oy aldığı bir seçim yaşanıyor, yeni anayasa müzakereleri yapılıyor, AB ile ilişkiler yükselme eğilimine giriyor, yılın ilk yarısında AKP iktidarının Kürt sorununda "açılım" hamlesi geliyor ancak yaz sonunda yeniden çatışmalı süreç başlıyor. Çok kaba özetlenen 2011'deki bu siyasi atmosferde Roboskî'yi ortaya çıkaran esas izlek için nereye bakmalı?

Aslında 2008'lerden itibaren Türkiye'de enteresan dönüşümler olmaya başladı. Bir taraftan Ergenekon soruşturmaları, diğer taraftan PKK ile devlet arasında Oslo görüşmeleri başladı. 2009'da ilk KCK operasyonları yapıldı, 2010'da

balyoz davası açıldı. 2008-2011 arası için, devlet içerisindeki farklı grupların Kürtler üzerinden birbirlerine mesaj verdikleri bir dönem diyebiliriz. Bir taraftan bahsettiğiniz Kürt meselesinde açılım, Oslo görüşmeleri yapılırken, diğer taraftan devlet içinde daha önce çeşitli eylemlerde bulunmuş ve devletin gücünü kendi grup çıkarları için kullanan Ergenekon, Balyoz, derin devlet, adına ne diyeceksek bir grubun davaları var. 2008 sonrası devlet içinde karşılıklı bir satranç süreci başlıyor ve Kürtler burada kurbanlaştırılıyor. Birbirleriyle çatışma içinde olsalar da tüm grupların ortak pozisyonu Antikürt pozisyonu. Sonradan "Roboskî'yi Gülenciler yaptı" dendi, bir ara "Ergenekoncular yaptı", bir ara "Hükümet talimatı verdi" dediler. Herkes birbirini suçladı ama ortada bir katliam var ve bunu yapan devletin ordusu, devletin kurumları. Emir komuta zinciri içinde yürüdüğü için bu baştan sona rahatlıkla tespit edilebilir fakat bu sorumluluğu birbirine atma, muhatap bırakmama, muhatapsızlık hali Roboskî gibi bir katliamı tamamen cezasızlık çemberi içinde bırakarak görünmez kıldı.

Reklam

Nitekim önce "Olayı Ankara dehlizlerinde kaybettirmeyeceğiz" beyanında bulunan Dönemin Başbakanı Erdoğan daha sonraki bir konuşmasında Dönemin Genelkurmay Başkanı Necdet Özel ve TSK'ye minnettarlığını dile getirerek, Roboskî için adalet arayanlara karşı "Yatıyorsunuz kalkıyorsunuz Uludere diyorsunuz. Her kürtaj bir Uludere'dir" demişti. Bu kadar gözler önünde gerçekleşmiş bir katliamda cezasızlık, dolayısıyla hukuk, devlet şiddetinin meşrulaştırmasında ve süreklileştirilmesinde nasıl bir işlev görüyor?

Cezasızlık, Türkiye'de bir gelenek halini almıştır. 2015-2020 yılları arası, 1990'larda devlet destekli şiddet uygulayan paramiliter grupların görülen davalarının cezasızlıkla sonuçlandığı yıllar oldu aynı zamanda. Muhatap var, bazılarında failler yargılanıyor, hatta faillerin birbirleriyle ilgili ifadeleri çok net ve halkın çok açık tanıklığı olmasına rağmen bu davaların hepsi cezasızlıkla sonuçlandı. Çünkü failler cezalandırılırsa bir noktadan sonra bunların bir devlet stratejisi sonucu gerçekleştiğinin ispatı olacak ya da buna ilişkin içeriden farklı itiraflar ortaya çıkmaya başlayacak. Cezasızlık failliğin devlete uzanmasını kesintiye uğratan bir mekanizma. Yargı sisteminin engellemek istediği o. Zamana yayarak tüketmek devletin Kürt siyasetinde uyguladığı en belirgin strateji. Hukuki anlamda bir davada cezasızlık nasıl ortaya çıkıyor? Belgeler gelmiyordur, şahit olması gerekenler mahkemeye gelip ifade vermiyordur, soruşturma ilerlemiyordur ya da fail olmalarına rağmen devletin idari ya da

askeri bürokrasisi içindeki aktörler ifade vermiyorlardır, böylelikle dava sönümleniyor, ilgisizleşiyor ve bir süre sonra cezasızlıkla sonuçlanıyor. Hatta tersi biçimde failler ödüllendiriliyor.

Roboskî davası da böyle kapatıldı. Önce iç hukuk yolları tüketildi daha doğrusu tüketilmemiş gibi yapıldı, Anayasa Mahkemesi "eksik evrak" dedi, sonra Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) de benzer bir gerekçeyle davayı reddetti. Avukatların buradaki ciddiyetsizlikleri ve beceriksizlikleri ayrı bir tartışmanın konusu. Önemli olan yargının bu katliamın faillerini bulmasıydı. Fakat yargının ya buna gücü yetmedi ya da bilinçli olarak davayı sonuçlandırdı. Dahası, şunu da vurgulayalım, Türk devlet otoriteleri farklı zamanlarda, faillerin cezasız kalmaları için yasalar çıkarmıştır. Hem 1930 yılındaki Zilan Katliamı hem de 2015-2016'daki kent yıkımlarının hemen ardından faillerin yargılanmasını engellemek için kanunlar çıkarılmıştı.

HAFIZASIZLAŞTIRMA SİYASETİ UYGULANIYOR

Tersi için çaba gösterilse de Roboskî Katliamı'na toplumun geniş kesimleri sessiz kalmış, tepki göstermemişti. Devlet şiddetine verilen bu destek nasıl oluşturuluyor?

Evet, maalesef Roboskî davasına toplumsal destek yetersizdi. Kürtler, bazı sosyalist çevreler ve kimi muhalif gruplar ve bireyler haricinde Türkiye'nin geneli sessiz kaldı. Hatta farklı ideolojik çevrelerden dönemin devlet yanlısı basını incelendiğinde de görüldüğü gibi ciddi bir kesim "İyi oldu" minvalinde başlıklar atmıştı. Öncelikle Kürt'ün terörist olduğu, Kürt'ün dışlanması gerektiği, elimine edilmesi, asimile edilmesi, yeri geldiğinde katledilmesi gereken bir grup olduğuna dair çok ciddi bir toplumsal konsensüs var Türkiye'de. Bu konsensüs Türklük, Sünni İslam dışındaki tüm kategorileri dışlayan bir mekanizma. Türkiye, dünyanın en katı ulus-devletlerden birine sahip. Aşırı tekçi, merkeziyetçi, homojen, ırkçı bir ulus zihniyetine sahip. Doğal olarak, bunun içindekiler ve dışındakiler kategorileri çok net. Bu kategoriler arası geçişler olsa da bu yukarıda belirtilen tekçi zihniyeti benimseyerek, yani Kalyvas'ın ifadesiyle bir nevi "etnik iltica" yani Türklüğe iltica gerçekleşerek olabiliyor. Zaman zaman kullanılan "Biz iç içe geçmişiz", "Etle tırnak gibiyiz", "Mozaiğiz" söylemleri gerçeği pek yansıtmıyor. Toplumsal destek, toplumsal rıza ve meşruiyet buna göre oluşturuluyor. Böyle olunca Roboskî'nin hesabını sormak için milyonlar sokağa çıkmıyor. Böylesi bir katliam karşısında hukukun kısmen işlediği

dünyanın başka bir ülkesinde milyonlar sokağa çıkardı, hükümetler istifa ederdi, failler bir şekilde yargılanırdı. Ama Türkiye'de dava 'Ankara'nın dehlizlerinde' kayboluyor.

Cezasızlık ve ödüllendirme, katliamlara karşı toplumsal rızanın üretilmesinde nasıl bir rol oynuyor?

Cezasızlık, çift taraflı bir etki yaratıyor. Bir taraftan mağdurların, kurbanların yakınlarının, muhalif grupların hukuka güvenini sıfırlıyor. Diğer taraftan özellikle paramiliter gruplar, ordu ya da polis içindeki kimi gruplar, bireyler üzerinde "Bunlar hain, terörist, bunlara karşı her şeyi yapabiliriz, bu insanları öldürebiliriz, paralarını da gasbedebiliriz" gibi bir algıyı pekiştiriyor. Bazen göstermelik biçimde bireysel yargılamalar yapılsa da arkasındaki strateji ve asıl failler hep görünmez bırakılıyor.

Reklam

Geçmişle yüzleşmenin başat yollarından biri olarak hafızalaştırma açısından durumumuz nedir?

Türkiye'de toplumsal hafıza iki kategori şeklinde ele alınabilir; bir taraftan mağdurların, muhaliflerin, devlet şiddetine maruz kalan grupların diri hafızaları var. Hem direniş anlatısı hem de mağdur olma hali bu toplumsal hafızayı diri tutuyor. Diğer kategoride devleti destekleyen, dolayısıyla geniş toplumsal desteği sağlayan bir kesim var. Onlar için farklı araçlarla yürütülen bir hafızasızlaştırma siyaseti var. Örneğin yalan tarih üzerine kurulu bir eğitim, itaate zorlanmış bir kültürel ve dini atmosfer ile bu kesim hafızasızlaştırılıyor, abartılmış ve anakronistik bir geçmişte sıkıştırılmış vaziyette tutuluyor. Bugünün gözüyle geçmiş kurgulanıyor, gerçeklikle bağı kopartılıyor. Devlet stratejisi çerçevesinde yürütülen bu hafızasızlaştırma, Türkiye'deki siyasete, toplumsal ilişkilere, toplumsal olaylara maalesef daha hakim bir konumda.

AİHM İLE TÜRKİYE ARASINDA ZIMNİ BİR UZLAŞMA VAR

AİHM'nin Roboski kararı avukatların ihmali dışında, mahkemenin devlet şiddetine "onay verdiği" şeklinde değerlendirilip, eleştirilmişti. Sizin yorumunuz ne?

AİHM'in Roboski davasında en fazla yapabileceği Türkiye'yi tazminata mahkum etmek olacaktı diğer davalar gibi. AİHM ailelere verilebilecek kısmi bir tazminata karar verebilirdi. Türkiye, verilen tazminat cezalarını genelde ödüyor zaten. Ben

AİHM ve Türkiye arasında zımni bir uzlaşma olduğunu düşünüyorum. Türkiye 20-25 yıldır sürekli tazminat veriyor ama benzer eylemleri gerçekleştirmeye devam ediyor. Bu zımni uzlaşma içinde AİHM Türkiye'yi tazminata mahkum ederek aslında kendini ve hukukunu "kurtarıyor", "bakın biz hukuku işletiyoruz" demiş oluyor. Türk otoriteler de "haksız olduğum kimi olayların tazminatını veririm, ötesine de sen karışma", "paramı veririm eylemimi yaparım" mesajlarını veriyor.

HELALLEŞME HATIRLAMAYI DEĞİL, UNUTMAYI İÇERİYOR

Malumunuz, CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu, geçtiğimiz günlerde helalleşme çağrısı yaptı. Katliamların, hak ihlallerinin sorumlularının ortaya çıkarılması, yargılanması ve toplumsal hafızanın oluşturulup güçlendirilmesinin temel ayaklarından biri yüzleşme-hesaplaşma olduğu için soralım, helalleşme bunu karşılar mı? Konuyla ilgili uluslararası deneyimler nasıl bir yol gösteriyor?

CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu, kullandığı 'Helalleşme' ifadesiyle iyi niyetli bir barışma adımı atmak istemiş olabilir. Bu önemlidir de. Fakat helalleşme yerine daha sonra vurguladığı hesaplaşma ifadesi daha uygun olurdu. Çatışmaların sonlandığı ya da kimi durumlarda hala devam eden örneklerde geçiş dönemi adaleti mekanizması vardır. Buradaki temel ifadelerden biri uzlaşmak, diğeri de hesaplaşmak ya da yargılamadır.

Reklam

Fakat helalleşme teriminin yarattığı çağrışım, Türkiye'de uzun yıllardır kullanılan ve hiçbir hukuki karşılığı olmayan kardeşlik, birlik, ümmet kardeşliği, halkların kardeşliği vb. ifadeleri hatırlatıyor. Yakın tarihten de biliyoruz ki bu kavramlar sorunların kaynağına inip tartışmayı değil, üzerini örtmeyi esas alan ya da buna sebep olan ifadelerdir. Helalleşme hukuki bir terim değildir ve Türkiye'de mağdur edilen bireylerin ve grupların sorunları da sadece gönlü hoş eden kimi söylemlerle halledilemeyecek kadar derindir.

Dolayısıyla siyasetin atmosferini yumuşatan ifadeler önemli olmakla birlikte sorunların çözümünü öteleme ihtimalini de barındırabilir, yukarıda bahsettiğim hukuki olmayan ve yıllardır sorunları öteleyen kavramlar listesine eklenir. Kimse kimsenin kardeşi, ümmeti, yoldaşı vb. olmak zorunda değil. Bireysel ve toplumsal anlamda eşit haklara sahip yurttaş tanımı yapılıp sorunlar da bu hukuki kavramlar üzerinden tartışılırsa daha hızlı yol alınabilir. Dolayısıyla

helalleşme değil, özgürlükleri geniş briçimde tanımlayan yepyeni bir anayasanın yazılmasından bahsedilmesi daha gerçekçi ve etkili olur. Helalleşme devlet otoritelerinin uzun yıllardır, sorunları görmezden gelen, onlarla yüzleşmeyen, çözmeyen siyasetini tanımlamak için oldukça uygun bir ifade. Daha açık bir ifadeyle helalleşme devletin sorunları öteleme, örtme, çözmeme stratejisinin bir kavramı olabilir, çözümün değil.